

NEBOJŠA ŠARKIĆ,
MILAN POČUČA

OVLAŠĆENJA CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U PORODIČNO-PRAVNOJ MATERIJU, PO ODREDBAMA ZAKONA O VANPARNIČNOM POSTUPKU

U V O D

Ustav Srbije posebnu pažnju posvećuje: pravima deteta, pravima i dužnostima roditelja, pruža posebnu zaštitu porodici, majci, samohranom roditelju i naravno detetu. Ustav je na najširi i najsveobuhvatniji način iskazao globalno pravno političko gledište u kome država mora pružiti zaštitu svim članovima porodice. Ipak, podrazumeva se da je dete centar svake zaštite i da su njegovi interesi, prava, potrebe i htenja iznad svih drugih interesa. Tako je načelo zaštite najboljeg interesa deteta postalo dominantno načelo u porodičnom zakonu kao lučonoša ovo načelo o zaštiti najviših interesa deteta zastupljeno je u svim zakonskim planovima koji regulišu ovu materiju kao i u drugim zakonima koji se bave pitanjima dece (Krivični zakon, Zakon o radu, Zakon o zdravstvenoj zaštiti i sl.).

Porodični zakon u žižu svog interesovanja, kada je zaštita interesa deteta u pitanju, stavlja praktično pred sve državne i stručne institucije. Ipak koordinirajuća uloga u zaštiti prava deteta bez sumnje pripada centrima za socijalni rad. Tako je već u osnovnim načelima utvrđeno da poslove zaštite porodice i pomoći po-

---

Dr Nebojša Šarkić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu.

Dr Milan Počuča, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu.

rođici pruža Centar za socijalni rad.¹ Napred navedena nekozistentnost zakonodavca najbolje se vidi analizom ove odredbe. Odredba člana 12. nosi podnaslov "Organ starateljstva", a u prvom stavu se bez ikakve posebne analize i objašnjenja označava kao nosilac brige o porodici Centar za socijalni rad (u daljem tekstu: organ starateljstva). Pojednostavljenim objašnjenjem proizlazilo bi da postoji jednakost između centara za socijalni rad i organa starateljstva što svakako nije tačno.²

Organ starateljstva, koga postavlja Centar za socijalni rad kada odlučuje o poverenim poslovima postupa kao organ uprave. To znači da se na njega potom primenjuju pravila upravnog postupka, te upravnog spora.

Organi starateljstva kao stručno pravni organi podležu kontroli državnih organa. Ministarstvo koje se resorno bavi zaštitom porodice i socijalne zaštite vrši kontrolu nad radom organa starateljstva i ono je drugostepeni organ u svim ovim slučajevima kada organ starateljstva odlučuje o zaštiti nekog prava ili interesa. Kao drugostepeni organ pojavljuje se nadležno Ministarstvo – ministar koji svom aktom odlučuje o eventualnoj žalbi ili povredi prava građana ili o zaštiti pojedinačnih interesa u drugome stepenu. Protiv ove odluke može se najčešće voditi upravni spor pred Upravnim sudom.

Dakle, u okviru svojih upravnih ovlašćenja Centar za socijalni rad – Organ starateljstva vrši brojne poslove koje bismo sumarno mogli razvrstavati u opštu brigu o porodici, kontrolu nad vršenjem roditeljskog prava, brigu i zaštitu dece bez roditeljskog staranja, brigu i zaštitu dece sa poremećajima u ponašanju i zdravstvenom stanju, korektivne i preventivne mere u odnosu na ponašanja u porodici ili ponašanja dece, pomaganje u prevazilaženju problema u funkcionisanju porodice, te brojne druge mere iz socijalne zaštite koje se odnose na materijalnu pomoć, posredovanje u rešavanju problema, edukaciji i sl.³

Zakon o socijalnoj zaštiti⁴ predviđa osnovna načela iz socijalne zaštite koja se odnose na vršenje poslova iz ove oblasti. Tako Zakon predviđa i afirmiše sledeća načela: poštovanja integriteta i dostojanstva korisnika; zabrana diskriminacije,

¹ U ranijem periodu poslove organa starateljstva vršio je centar za socijalni rad, ako ga je na to ovlastila skupština opštine, a ako nije onda je te poslove vršio organ opštinske uprave zadužen za socijalnu zaštitu (do izmena ZBPOS iz 1993. god., *Službeni glasnik* Republike Srbije 22/93). S obzirom da su danas u svim mestima formirani centri za socijalni rad, oni isključivo vrše poslove organa starateljstva.

² O organizaciji centara za socijalni rad i organa starateljstva detaljnije Marko Mladenić: *Porodično pravo u SR Jugoslaviji*, Naučna knjiga, Beograd, 1992, str. 383–394. isto i kod Milan Počuca, Nebojša Šarkić: *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, Pravni fakultet Univerziteta Union, JP "Službeni glasnik", Beograd, 2012, str. 336–349.

³ Detaljnije o pitanjima upravne i sudske nadležnosti u porodičnopravnim sporovima kod Jadranke Injac: *Upravnoppravana zaštita porodice*, Zbornik radova, Sistem porodičnopravne zaštite u Srbiji, Glosarijum, Beograd, 2009, str. 86–106. i kod Mirjane Rašić: *Linija razgraničenja upravne i sudske nadležnosti*, Zbornik radova, Nadležnosti i razgraničenje rada sudova, Glosarijum, Beograd, 2006, str. 159–179.

⁴ Objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 24/11

utvrđivanje najboljih interesa korisnika, utvrđivanje najmanje restriktivnog okruženja, efikasnost socijalne zaštite, blagovremenost socijalne zaštite, celovitost socijalne zaštite, unapređenje kvaliteta socijalne zaštite, javnost rada, te načelo dostupnosti i individualizacije socijalne zaštite.

Osim upravnih ovlašćenja centri za socijalni rad – organi starateljstva, imaju i brojna ovlašćenja u zaštiti porodičnih prava pred sudskim organima. Ta oblast je izuzetno kompleksna i u javnosti je često dolazilo do nerazumevanja oko procesnog položaja centara za socijalni rad u različitim vrstama sudskih postupaka. U delu drugom pokušaćemo da razjasnimo različite procesne pozicije organa starateljstva u sudskim postupcima da bismo u trećem delu detaljnije razradili pojedine vrste sporova koji se mogu pojaviti u vanparničnoj materiji.

Različita procesna pozicija organa starateljstva u postupcima pred sudovima

Centar za socijalni rad – organ starateljstva može imati veoma različitu procesnu poziciju u različitim vrstama sporova. Ta različitost pozicija stvarala je određene nedoumice u primeni procesnih odredaba te ćemo pokušati da sumiramo različitost ovih pozicija prema našem uverenju.

Najpre centri za socijalni rad i organi starateljstva kao organi u organu, mogu biti pokretači različitih postupaka. Prema različitim materijalno-pravnim zakonskim odredbama u zavisnosti od svojih ovlašćenja centri za socijalni rad mogu pokretati postupke u parničnoj, vanparničnoj ili izvršnoj materiji.⁵ Tako na primer Centar za socijalni rad može podneti tužbu pred osnovnim sudom u parničnom postupku radi lišavanja roditelja, roditeljskog prava. U ovoj poziciji Centar određujemo kao podnosioca inicijalnog akta za vođenje postupka i u tom smislu on ima statusni položaj tužitelja odnosno pokretača sudskog postupka. To podrazumeva njegovu obavezu da sačini uredan akt pred sudom (inicijalni akt koji mora sadržati sve neophodne elemente za postupanje: označenje suda kome se akt podnosi, uredno označenje lica protiv koga se taj postupak vodi, precizno određen zahtev, pružanje valjanih razloga koji idu u prilog podnetog inicijalnog akta, pružanje odgovarajućih dokaza, potpis i sl.).

Centar za socijalni rad takođe može biti i stranka protiv koje se vodi određeni postupak (parnični, vanparnični ili izvršni). Prema navedenom primeru ukoliko je centar za socijalni rad bio podnosilac tužbe za lišavanje roditelja roditeljskog prava, lice koje je lišeno roditeljskog prava može podneti zahtev za vraćanje roditeljskog prava koje mu je oduzeto ukoliko smatra da su za to ispunjeni zakonom predviđeni uslovi. U ovoj situaciji Centar za socijalni rad ima status

---

⁵ Detaljnije o ovlašćenjima centara za socijalni rad kod Nebojša Šarkić, Mladen Nikolić: *Ovlašćenja u izvršnom postupku*, Zbornik radova Zastupanje i punomoćstvo, Glosarijum, Beograd, 2007, str. 37–57.

tuženog, te i obaveze koje proističu iz procesnog položaja tuženog da da odgovor na tužbu ili da snosi posledice propuštanja izjašnjenja, da se uredno odazove sudskom pozivu ili da snosi posledice nedolaska. Takođe može da prizna tužbeni zahtev, da se sporazume ili na drugi način da okonča ovaj postupak. Jednom rečju procesni položaj je kao i svakog tuženog u parničnom postupku. Identična situacija je na primer i u izvršnom postupku gde bi Centar za socijalni rad mogao biti označen kao dužnik u slučaju da: nekome od zaposlenih nije isplatio određene novčane naknade (radni spor); ukoliko je poručio neku robu za svoje materijalno poslove, pa tu robu nije platio (ugovorna obaveza); te posredno određenje Centra za socijalni rad kao izvršnog dužnika u slučajevima kada je na primer po njegovom zahtevu traženo oduzimanje deteta pa je otpao pravni osnov i roditelj od koga je dete oduzeto stekao pravo za vraćanje roditeljskog prava tada će kao izvršnog dužnika označiti Centar za socijalni rad koji je u obavezi da vrati dete roditelju odnosno da obezbedi vraćanje deteta roditelju ukoliko se dete nalazi kod drugoga lica ili u ustanovi.

U toku postupka može da dođe do promene procesnog položaja parničnih stranaka tako što na primer tuženi može da podnese protiv tužbu te se tako i Centar za socijalni rad može naći u ulozi tuženog protivtužioca ili tužioca protivtuženog. Ova procesna pozicija može se naravno odraziti i na izvršni postupak.

U samom izvršnom postupku ukoliko se dozvoli protivizvršenje onda dolazi do promenjene pozicije u kojoj je dosadašnji izvršni dužnik postao izvršni poverilac. Tako na primer, ukoliko je otpao nekakav pravni osnov po kome je Centar za socijalni rad pokretao izvršni postupak on će namesto izvršnog poverioca biti u procesnoj poziciji izvršnog dužnika. Ovo navodimo imajući u vidu zakonsko rešenje po kome je organ starateljstva univerzalni zaštitnik porodice.⁶ On uvek ima ovlašćenja da pokrene postupak ili da uzme aktivno učešće u već započetim postupcima bilo da se radi o parničnoj, vanparničnoj ili izvršnoj materiji.⁶

U sudskim postupcima osim osnovnih strana (tužioca, tuženog, predlagača, protivnika predlagača, izvršnog poverioca i izvršnog dužnika), određena procesna ovlašćenja i prava imaju i treća lica. Oni mogu biti u parničnom postupku umešaci na strani tužioca ili tuženog, te u izvršnom postupku označeni kao treća lica. Sve ove pozicije su procesno uređene zakonima, pa se tako u određenim situacijama Centar za socijalni rad može pojaviti kao umešac na strani tužioca ili tuženog radi zaštite njegovih ovlašćenja.

Centar za socijalni rad ima pravo i da obavlja funkciju punomoćnika. Centar za socijalni rad ima ovlašćenje da u ime starih samohranih lica ili lica koja ne mogu sama da se brinu sama o sebi pokrene postupak prema recimo njihovoj deci za utvrđivanje obaveze izdržavanja ili za provođenje odluke o utvrđenoj oba-

⁶ Nebojša Šarkić, Mladen Nikolić: *Komentar zakona o izvršenju i obezbeđenju*, Paragraf Co doo. Beograd i Paragraf lex, Novi Sad, 2013. str. 69. isto i kod: N. Šarkić, Ružić Dragan: *Položaj organa starateljstva u izvršnom postupku*, Socijalna politika, Beograd, (44) br. 1/1990, str. 47–53.

vezi izdržavanja. Organ starateljstva u ovakvim slučajevima mora imati ovlaštenje – punomoćje za vođenje postupka u ime tih lica.

Centar za socijalni rad ima i ulogu zakonskog zastupnika. Ova je situacija kada se radi o deci bez roditeljskog staranja kojima nije određen poseban staratelj odnosno punoletnim licima koja još nisu dobila staratelja. Dakle, u ovakvim slučajevima Centar za socijalni rad može obavljati sve poslove iz nadležnosti zakonskog zastupnika koji se odnose na lica koja nemaju poslovnu sposobnost, maloletna lica, punoletna lica koja su lišena poslovne sposobnosti ili u slučajevima takozvanih posebnih starateljstava (voljno starateljstvo, starateljstvo nad stranim državljaninom, kolizijsko starateljstvo i sl.).

Centar za socijalni rad prema različitosti ovlaštenja može biti i takozvani obavezni učesnik u postupku. Tako na primer, postupak oduzimanja deteta ne može se obaviti bez Centra za socijalni rad jer je njegova uloga u ovakvoj situaciji obavezna.⁷ Takođe, i u postupku lišavanja poslovne sposobnosti ili lišavanja roditelja roditeljskog prava uloga centara za socijalni rad je obavezna.

Centar za socijalni rad može imati i takozvanu fakultativnu ili savetodavnu ulogu. Takva je situacija na primer kod davanja saglasnosti za zaključivanje braka maloletnih lica. Naime, maloletna lica do 16 godine ne mogu nikako zaključiti brak, a između 16-te i 18-te godine isključivo uz saglasnost suda. Prilikom davanja ove saglasnosti sud će se konsultovati i sa Centrom za socijalni rad na okolnost uslova u kojima žive maloletnici, te opravdanosti donošenja odluke o davanju saglasnosti za zaključivanje braka.

Centar za socijalni rad u pojedinim situacijama može dati i stručno mišljenje koje će poslužiti sudu da bi odlučio u kojem će smeru dalje voditi sudski postupak. Tako na primer, kada se radi o poremećenim odnosima između roditelja, te upornom odbijanju jednog od roditelja da ne omogući lične kontakte sa detetom drugom roditelju, sud prilikom odlučivanja da li će pribeći meri predaje deteta ili znatno radikalnijim merama oduzimanja deteta, konsultovaće stručno mišljenje Centra za socijalni rad. Po odredbama Zakona o izvršenju i obezbeđenju pribavljanje ovog mišljenja je neophodno, ali ono nije obavezujuće za sud. Davanje ovakvih i sličnih stručnih mišljenja od strane tima Centra za socijalni rad, ne možemo izjednačiti sa klasičnim veštačenjem s obzirom da ovde Centar nema ulogu veštaka niti procesnu poziciju veštaka. Ovde Centar obavlja samo poslove davanja stručnog mišljenja u okviru svojih zakonskih ovlašćenja.⁸

---

⁷ Dok se sud opredeli za neko od sredstava izvršenja iz glave 4 Zakona o izvršenju i obezbeđenju, rešenje o izvršenju dostavlja i nadležnom organu starateljstva, koji je dužan odrediti lice koje će učestvovati u postupku. Detaljnije: Nebojša Šarkić, Milan Počuča: *Prikaz odredbi zakona o izvršenju Srbije u sporovima iz porodičnopravnih odnosa*, Pravna riječ, Časopis za pravnu teoriju i praksu, Udruženje pravnikar Republike Srpske, Banja Luka, 2012, str. 414–415.

⁸ Detaljnije, Nebojša Šarkić, Mladen Nikolić: *Razgraničenje nadležnosti u izvršnom postupku*, Zbornik radova, Zaštita prava i podela nadležnosti, Glosarijum, Beograd, 2011, str. 215–249.

Nabrojane procesne pozicije centara za socijalni rad po našem mišljenju, poslužile su samo kao osnov za ozbiljniju raspravu o tome da bi bilo neophodno da se položaj organa starateljstva preciznije uredi zakonom. Dodatni problem stvara i Pravilnik o organizaciji normativa i standarda rada centara za socijalni rad koji je u poslednjoj verziji donet i objavljen u "Službenom glasniku", br. 1/12, koji po svom obimu i sadržini prevazilazi ingerencije podzakonskih akata. Ovaj Pravilnik zapravo zadire u suštinu materijalno-pravnih odredaba koje su, po našem uverenju rezervisane za zakon te bi one morale biti pretočene u zakonsku materiju.

Takođe, čini nam se da tvorac ovoga teksta nije dovoljno jasno razumeo različite procesne pozicije. Kao ilustraciju naše tvrdnje navešćemo pojedine segmente iz odredbe člana 4. koji govori o javnim ovlašćenjima. U vršenju javnih ovlašćenja Centar u skladu sa zakonom odlučuje o sledećim poslovima koji su nabrojani u 12 tačaka. Potom u stavu 2. istog člana 4. govori se o vršenju javnih ovlašćenja centara u skladu sa zakonom i obavljanju sledećih poslova i to: sprovođenje postupka posredovanja – medijacije u porodičnim odnosima i mirenjima i nagodbama. Po našem uverenju ovde ni u kom slučaju ne možemo govoriti o javnim ovlašćenjima centra, s obzirom da se postupci medijacije, mirenja, nagodbi, poravnanja i sl. ne mogu tretirati kao javno ovlašćenje Centra za socijalni rad, već isključivo kao njegova stručna – savetodavna uloga. Javna ovlašćenja su potpuno suprotna koncepciji mirnih rešavanja sporova prema odredbama zakona koji reguliše ovu materiju.

Isti član zakona dalje navodi da u vršenju javnih ovlašćenja Centar dostavlja nalaz i stručna mišljenja na zahtev suda u parnicama u kojima se odlučuje o zaštiti prava deteta ili u vršenju odnosno u lišenju roditeljskog prava. I ovde je potpuno nejasno zašto se pisac Pravilnika opredelio samo na parničnu materiju čime u potpunosti isključuje ingerencije centra u vanparničnoj a naročito u izvršnoj materiji. Sve ostale nabrojane mere kojih ima prilično, odnose se na krivično-pravnu zaštitu te zaštitu od nasilja u porodici. Tako da se prema ovoj odredbi Pravilnika praktično ignorišu brojna ovlašćenja centara za socijalni rad u vanparničnoj i kao što smo rekli posebno u izvršnoj materiji.

Dakle, po našem uverenju odredbe ovoga Pravilnika moraju biti pretočene u zakonsku materiju jer prevazilaze ingerencije podzakonske normative. Takođe, Pravilnik ili zakon moraju biti dopunjeni brojnim ovlašćenjima u vanparničnoj i izvršnoj materiji, jer se ovako postavlja pitanje odakle proističu ovlašćenja Centra ukoliko ona nisu normirana. Srećom pravilnik je podzakonski akt, te nema toliku snagu, ali ipak može objektivno da stvara zabunu u primeni, te bi svakako bilo dragoceno da se i ovo pitanje normativno uredi.

Isto i kod, Milan Počuča, Nebojša Šarkić, *Izvršenje odluka iz porodičnih odnosa*, Zbornik radova, Primena novog zakona o izvršenju i obezbeđenju, Glosarijum, Beograd, 2013, str. 152–184.

Ovlašćenja po Zakonu o vanparničnom postupku

Zakon o vanparničnom postupku donet je još daleke 1962. a posljednje izmene i to uglavnom simbolične objavljene su u Službenom glasniku broj 85/2012. god.⁹ Dakle, to je svakako jedan od zakonskih propisa koji bi morao temeljno da bude reformisan. Neophodnost reformisanja ovoga zakona takođe proističe iz činjenice da je u trenutku pisanja ovoga rada, donet Zakon o javnim beležnicima (notarima), ali da je primena ovoga zakona odložena za jesen 2014.

Dakle, uvođenje javnih beležnika u naš pravni sistem će sasvim sigurno rasteretiti sudove brojnih postupaka iz vanparnične materije, te je neophodno da se sam zakon o vanparničnoj materiji reducira. "Prenošenje vanparničnih stvari na institut javnog beležništva određeno je oblikom pravne zaštite. Određivanje preventivne jurisdikcije obuhvata razmatranje podele nadležnosti između suda i javnog beležnika kojom se određuje sadržina njegove delatnosti."¹⁰

Takođe, Porođični zakon je iz ranije vanparnične materije izuzeo oblast lišavanja roditelja roditeljskog prava iako je ova oblast bila tradicionalno u nadležnosti vanparnične procedure.¹¹

Sveobuhvatnost vanparnične materije nažalost ponekad se u praksi i zloupotrebljava (tako je na primer Vrhovni sud Srbije, bez valjane stručne argumentacije, zauzeo stanovište da se odredbe Zakona o političkoj rehabilitaciji sprovede po pravilima vanparnične materije. Sud je svoju odluku zasnovao na činjenici da nije drugim propisom uređena ova procedura, te da se ima primeniti vanparnična materija. Po našem mišljenju radi se o izričitoj krivično-procesnoj proceduri.¹²

Lišenje poslovne sposobnosti. – Zakon o vanparničnom postupku u delu drugom – Glava prva predviđa posebne postupke te uređenje ličnih stanja. Odredbama člana 31. do 44. regulisano je pitanje lišavanja poslovne sposobnosti. U ovim postupcima sud ispituje da li je punoletno lice prema stepenu sposobnosti za nor-

---

⁹ Pretposljednja izmena iz 2005. god. praktično je predstavljala usaglašavanje sa realnom situacijom terminološkog usaglašavanja sa Republikom Srbijom i novonastalom situacijom. Zadnja dopuna zakona odnosila se na dopunu novog postupka radi utvrđivanja mesta i vremena rođenja. Pravi razlog za dopunu zakona bilo je to što u Srbiji imamo oko šest hiljada lica koja nemaju lična dokumenta. Videti Zakon o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 85/2012, stupio na snagu 8.09.2012. godine. Detaljnije o izmenama kod: Milena Trgovčević-Prokić: *Novine u vanparničnom postupku*, Zbornik radova, Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva, 19. Budvanski pravnički dani, Budva, 2013, str. 125–144.

¹⁰ O pitanju razgraničenja nadležnosti vanparničnog i javnobeležničkog postupka detaljnije: Milena Trgovčević-Prokić: *Razgraničenja nadležnosti vanparničnog i javnobeležničkog postupka*, Zbornik radova, Zaštita prava i podela nadležnosti, Glosarujum, 2011, str. 188–214.

¹¹ Videti detaljnije kod: Nebojša Šarkić: *Građanski izvršni postupak*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i JP "Sl. glasnik", Beograd, 2005, str. 59–69.

¹² Vidi detaljnije Nebojša Šarkić: *Rehabilitacija Zakona o rehabilitaciji*, Izbor sudske prakse, god. 14, br. 7–8/2006, str. 15–17.

malno rasuđivanje u stanju da se samo brine o svojim pravima, interesima i odlučuje o potpunom ili delimičnom lišenju poslovne sposobnosti. Kada utvrdi da za to postoje zakonom određeni razlozi sud donosi odluku o lišavanju lica poslovne sposobnosti. Ovaj postupak je hitan. Postupak za lišavanje poslovne sposobnosti sud pokreće i vodi po službenoj dužnosti kada dobije informaciju da je neko lice sa ozbiljnijim zdravstvenim problemima te da postoji ozbiljna indicija da se ono ne može samo brinuti o sebi odnosno da je njegovo zdravstveno stanje takvo da ne može valjano da rasuđuje. Takođe predlog može podneti organ starateljstva, te bliski srodnik. Izuzetno postupak može pokrenuti i samo lice koje treba da bude lišeno poslovne sposobnosti ako može da shvati značaj i pravne posledice svog predloga u tom trenutku.

Porodični zakon utvrdio je dva načina lišavanja poslovne sposobnosti punoletnog lica. To su: potpuno lišenje poslovne sposobnosti, te delimično lišenje poslovne sposobnosti. Potpuno se lišava poslovne sposobnosti punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju nije sposobno da normalno rasuđuje, te da zbog toga nije u stanju da se samo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa. Delimično se lišava poslovne sposobnosti punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interese odnosno prava i interese drugih osoba.

Oba razloga vezuju se za bolest i smetnje u psihofizičkom razvoju. Ipak razlika je u težini posledica koje proizilaze iz takvog stanja, bilo da se radi o posledicama po vlastita prava i interese bilo da se radi o posledicama koje nastaju prema trećim licima. Kod potpunog lišavanja zakon govori o postojanju činjenice da lice usled bolesti ili smrti u psihofizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje. Dakle, postavlja još jednu pretpostavku koju je sud dužan da utvrdi da bi punoletno lice potpuno lišio poslovne sposobnosti kao težu sankciju o delimičnom lišavanju poslovne sposobnosti. Što se tiče pitanja definisanja vrste bolesti i smetnji u psihofizičkom razvoju smatramo da zakonodavac nije stavio prioritet na vrste bolesti ili različita stanja. Širina tumačenja normi Porodičnog zakona koje se odnosi na lišavanje poslovne sposobnosti može se zaključiti pod pojmovima bolesti. U tom smislu pod bolešću možemo prihvatiti i prekomernu upotrebu alkohola, zavisnost od opojnih sredstava, demenciju, rasipništvo, ovisnost o kocki i drugih igara na sreću i sl.¹³

Nakon pokretanja postupka sud zakazuje ročište na koje poziva predlagača, lice prema kome se postupak vodi, privremenog staratelja i organ starateljstva. Sud će na ročištu nastojati da lično sasluša lice prema kome se vodi postupak za lišavanje poslovne sposobnosti, a ako se lice nalazi u ustanovi za lečenje dušev-

¹³ Međunarodna klasifikacija bolesti povreda i uzroka smrti, 1990. godine, revidirana je 10. put. Nastala je na osnovu želje da se čitavom svetu ujednače dijagnoze svih poznatih bolesti kako bi se olakšao ovaj postupak. U našem zakonodavstvu u primeni je od 1993. godine. Više, Milan Počuča-Nebojša Šarkić: *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, JP Sl. glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2012, str. 266. isto i na sajtu [www.//stetoskop.info/mkb.php](http://stetoskop.info/mkb.php).

nih bolesnika saslušaće ga po pravilu u toj ustanovi. Ako neposredno saslušanje od strane suda može biti štetno po zdravlje ili ako uopšte nije moguće s obzirom na duševno ili fizičko stanje tog lica, sud može odustati od saslušanja. Medicinsko veštačenje obavezan je deo postupka za lišavanje poslovne sposobnosti. Najmanje dva lekara odgovarajuće specijalnosti (specijalisti psihijatrije) moraju sudu dostaviti nalaz i mišljenje o duševnom stanju i sposobnosti za rasuđivanje lica prema kome se vodi postupak za lišenje poslovne sposobnosti. Ukoliko je potrebno sud može doneti odluku na predlog lekara da se lice privremeno uputi (najduže do tri meseca u ustanovu za lečenje duševnih bolesnika na posmatranje uz uslov da takvo upućivanje nije štetno po zdravlje lica koje se upućuje na posmatranje).

Ukoliko su ispunjene zakonom utvrđene pretpostavke nadležni sud doneće odluku o lišenju poslovne sposobnosti. Posledice donošenja takve odluke za lice koje je lišeno poslovne sposobnosti je to da mu se odmah odredi staralac od strane organa starateljstva. Poslovna sposobnost lica potpuno lišenog poslovne sposobnosti jednaka je poslovnoj sposobnosti mlađeg maloletnika, a poslovna sposobnost lica delimično lišenog poslovne sposobnosti jednaka je poslovnoj sposobnosti starijeg maloletnika. Odluka suda o delimičnom lišavanju poslovne sposobnosti mora sadržati i dispozitiv koji pravne posledice lice ne može samostalno preduzimati.

Ukoliko prestanu razlozi zbog kojih je lice bilo da je potpuno ili delimično lišeno poslovne sposobnosti punoletnom licu može se vratiti poslovna sposobnost. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti pokreće sud po službenoj dužnosti ili na predlog organa starateljstva ili svih onih lica koja su bila ovlašćena da pokrenu postupak za lišavanje poslovne sposobnosti. Radi zaštite lica lišenog poslovne sposobnosti i trećih lica pravnosnažna odluka o lišenju, kao i odluka o vraćanju poslovne sposobnosti, mora se upisati u matičnu knjigu rođenih. Ukoliko lice poseduje i nepokretnosti odluka o lišenju poslovne sposobnosti, te odluka o vraćanju poslovne sposobnosti upisuju se u javni registar prava na nepokretnosti.¹⁴

Zadržavanje u zdravstvenoj organizaciji koja obavlja delatnost u oblasti neuropehijatrije. – Postupak zadržavanja u zdravstvenoj organizaciji koja obavlja delatnost u oblasti neuropehijatrije je veoma sličan sa postupkom lišavanja poslovne sposobnosti i u praksi ovaj postupak najčešće prethodi postupku lišavanja poslovne sposobnosti. Naime, lica koja pokazuju vidove psihijatrijskih oboljenja, koja svojim agresivnim ili suicidalnim ponašanjem ukažu na ozbiljnost problema,

---

¹⁴ Moramo napomenuti da u ovom trenutku na sajtu Ministarstva pravde i državne uprave (www.mpravde.gov.rs) postoji Predlog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku, koji pored terminološkog usklađivanja, predlaže i dopune koje su bile potrebne radi usklađivanja Zakona o javnom beležništvu. Pored ovih predloženih dopuna uređeni su i postupci koji se odnose na uređenje ličnih stanja i to prema osnovnim načelima *Preporuke Komiteta Ministara Saveta Evrope*, br. R (99) 4 o punoletnim osobama i poslovnoj sposobnosti. Detaljnije kod Milena Trgovčević Prokić: *Neophodnost reformisanja vanparničnog zakona*, Glosarijum, Beograd, 2012, str. 84 i dalje.

moraju biti privremeno zbrinuta. Zato je Zakon o vanparničnom postupku u Glavi drugoj odredbama člana 45. do 56. razradio pitanje zadržavanja u zdravstvenoj ustanovi. U ovom postupku sud odlučuje o smeštaju u zdravstvenu ustanovu i zadržavanje duševno bolesnog lica u odgovarajućoj zdravstvenoj organizaciji radi ograničenja slobode kretanja i opštenja sa spoljnim svetom.

U slučajevima kada zdravstvena organizacija primi na lečenje neko lice uz njegovu saglasnost, ili bez njegove saglasnosti u obavezi je da u roku od tri dana prijavi sudu na čijem području se ova organizacija nalazi prijem ovakvog pacijenta. Uslovi za zadržavanje lica u zdravstvenoj organizaciji utvrđeni su na način i prema postupku identičnom za postupak lišavanja poslovne sposobnosti. Naime, ovo lice mora biti pregledano od najmanje dva lekara odgovarajuće specijalnosti koji će dati nalaz i mišljenje o duševnom stanju i sposobnosti tog lica za rasuđivanje. Veštačenje od strane veštaka psihijatra vrši se u prisustvu sudije izuzev kada se obavlja u stacionarnoj zdravstvenoj organizaciji. Sud može rešenjem odrediti da lice prema kome se vodi postupak privremeno, ali najduže do tri meseca bude smešteno u odgovarajuću zdravstvenu organizaciju ako je to po mišljenju lekara neophodno da bi se utvrdilo njegovo duševno stanje osim, kako je to već rečeno, ako bi time moglo da se pogorša njegovo zdravstveno stanje.

Zakon je predvideo rokove od najviše 30 dana u kojem je sud dužan da odluči o zadržavanju u zdravstvenoj ustanovi. Kad sud odluči da primljeno lice bude zadržano u zdravstvenoj organizaciji odrediće vreme zadržavanja koje ne može biti duže od jedne godine. Zdravstvena organizacija je dužna da sudu dostavlja povremene izveštaje o zdravstvenom stanju zadržanog lica. Sud može pre vremena koje je određeno kao vreme zadržavanja da stavi van snage donetu odluku po službenoj dužnosti ili na predlog lica koja mogu da pokrenu ovaj postupak ili centra za socijalni rad.

Ako zdravstvena organizacija oceni da zadržano lice treba da ostane na lečenju i po isteku vremena određenog u rešenju suda, može predložiti sudu produženje zadržavanja. Na postupak po žalbi protiv rešenja o smeštaju odnosno zadržavanju u zdravstvenoj organizaciji primenjuju se odredbe koje se odnose na lišenje poslovne sposobnosti, a koje pak podrazumevaju pravo za podnošenje pravnog leka od strane lica koje se zadržava ili lišava poslovne sposobnosti odnosno njegovog staraoca, privremenog zastupnika i sl. Žalba ne zadržava izvršenje rešenja izuzev ako sud iz opravdanih razloga drugačije ne odluči. Za odlučivanje u drugom stepenu prema važećim propisima o organizaciji sudova u Republici Srbiji nadležan je viši sud.

U postupcima za lišavanje poslovne sposobnosti i zadržavanja u zdravstvenoj ustanovi, Centar za socijalni rad ima ovlašćenja koja prevazilaze samo pokretanje postupka inicijalnog akta ili pokretanja postupka za vraćanje oduzete poslovne sposobnosti. Centar aktivno učestvuje u prikupljanju svih podataka koji se odnose na opšte uslove, te okolnosti u kojima lice protiv koga se vodi postupak živi, kakva je njegova porodična situacija, kakav je njegov radnopravni status, da

li ima maloletne dece ili drugih lica u kojima se ta osoba stara. Ukoliko je na primer lice koje je smešteno u psihijatrijsku ustanovu samohrani roditelj, obaveza je Centra za socijalni rad – organa starateljstva da odmah preduzme mere zaštite dece označenog lica. Ona se izjednačavaju sa decom bez roditeljskog staranja, te se mora obezbediti njihovo zbrinjavanje u hraniteljskoj porodici, odgovarajućoj ustanovi za zbrinjavanje dece bez roditeljskog staranja ili zbrinjavanju dece kod srodnika ili na drugi zakonom predviđeni način.

Centar za socijalni rad ima naravno i obavezu praćenja dalje porodično pravne situacije lica koje je na primer lišeno poslovne sposobnosti. Centar je odmah u obavezi da ovome licu odredi staratelja i da vrši nadzor nad radom tog staratelja u pogledu njegovog zbrinjavanja lica koje se lišava poslovne sposobnosti ili koje je zadržano u psihijatrijskoj ustanovi. Centar takođe ima obavezu i da zaštiti imovinu ovih lica kako ona ne bi bila nenamenski trošena. Centar takođe ima obavezu i da zatraži privremenu meru kojom bi se zaštitila prava ovih lica u slučaju da postoji spor oko imovine zaštićenog lica, kao što bi bila na primer situacija sa bračnom tekovinom, naslednim pravima ili nekim drugim suvlasničkim pravima. Dakle, uloga Centra za socijalni rad u zbrinjavanju lica koja imaju poremećaje u ponašanju znatno prevazilazi uske granice procesnog ovlašćenja pokretanja postupka u postupku za lišavanje poslovne sposobnosti ili u postupku za privremeno zadržavanje u zdravstvenoj ustanovi.

Proglašenje nestalog lica za umrlo i dokazivanje smrti. – Glava treća Zakona o vanparničnom postupku posvećena je dvema specifičnim situacijama. To je proglašenje nestalnog lica za umrlo, te dokazivanje činjenice smrti. Kako se radi o različitim životnim situacijama najpre ćemo kratko objasniti ovu suštinsku razliku. Dokazivanje činjenice smrti je relativno retka procedura koja je predviđena Zakonom o vanparničnom postupku i ona se odnosi na one životne situacije u kojoj postoji činjenica o postojanju smrti (postojanje leša kao materijalnog dokaza da je neko lice preminulo), ali se ne zna kada je do činjenice smrti došlo. To mogu da budu životne situacije kada je bila neka elementarna nepogoda, saobraćajna nesreća, samoubistvo ili nestanak određenog lica. U praksi, najčešće, naslednicima trenutak smrti i nije neophodan za ostvarivanje svojih prava, jer se na-prosto konstatuje da je određeno lice preminulo i sva prava koja proističu iz ove činjenice se mogu realizovati (prestanak važenja braka, nasledna prava, imovinska prava i sl.).

Ipak, postoje životne situacije u kojima je od trenutka nestanka određenog lica, kada se ne zna njegova sudbina, do trenutka nalaženja materijalnog dokaza o činjenici smrti, nastupila neka relevantna pravna činjenica. To može biti smrt drugog srodnika, rođenje deteta, nastupanje nekog odložnog roka za ostvarivanje naslednih ili drugih imovinskih prava. U takvim situacijama mora se pouzdano ili barem približno pouzdano znati kada je došlo do smrti lica, kako bi se u zavisnosti od tog vremena mogli urediti drugi pravni ili životni odnosi.

Ovaj postupak se dakle poverava vanparničnom sudu ili on se sprovodi prema opštim pravilima vanparničnog postupka. Sud će po pravilu angažovati veštaka medicinske struke (patologa), koji će prema opštim pravilima iz oblasti medicine, utvrditi vreme smrti ili približno vreme smrti. Za razliku od ovog postupka postoji znatno složeniji postupak u kome sud treba da proglaši nestalo lice za umrlo. Dakle, radi se o osobi koja je "nestala", ali ne znamo kakva je njena životna sudbina.

Naravno, sud neće uzimati u obzir životne situacije u kojima ne postoji barem valjana osnovna premisa da se radi o osobi koja je verovatno izgubila život. Pod mogućim pretpostavkama možemo podrazumevati: saobraćajnu nesreću, elementarnu nepogodu, određeni akcident, ratno stanje ili boravak određenog lica u nepristupačnim predelima (planinarenje, lov, istraživačke ili speleološke aktivnosti i sl.). Dakle, moraju postojati osnovane sumnje da je lice zaista izgubilo život što je naravno u domenu pravne fikcije koja je naravno oboriva. Sud, dakle, odlučuje o proglašenju nestalog lica za umrlo ako je nastupio neki od sledećih razloga:

Ako o životu određenog lica nije postojalo nikakvih valjanih informacija u poslednjih pet godina, a lice je navršilo preko 70 godina života. Ako o životu određenog lica za poslednjih pet godina nije bilo nikakvih vesti, a okolnosti pod kojima je nestalo čine verovatnim da više nije u životu; kada je lice nestalo u brodolomu, saobraćajnoj nesreći, požaru, poplavi, zemljotresu ili u kakvoj drugoj neposrednoj smrtnoj opasnosti a o njegovom životu nije bilo nikakvih vesti za šest meseci od dana prestanka opasnosti, te u slučaju kada je nestalo lice u toku rata i u vezi sa ratnim događajima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za godinu dana od dana prestanka neprijateljstava. Rok za ove slučajeve računa se od dana kada je po poslednjim vestima nestali nesumnjivo bio živ odnosno dan kada je nastupila naznačena elementarna nepogoda, akcident ili saobraćajna nezgoda.

Predlog za proglašenje nestalog lica za umrlo može podneti svako lice koje za to ima pravni interes.¹⁵ Ovaj predlog mora sadržati činjenice na kojima se zasniva, kao i dokaze koji te činjenice utvrđuju ili ih čine verovatnim. U slučaju da postupak nije pokrenuo javni tužilac predlog mora da sadrži i podatke iz kojih proizilaze pravni interes predlagача za proglašenje nestalog lica za umrlo. Pod pravnim interesom svakako možemo označiti na primer interes bračnog druga da bi se brak okončao. Ovo iz razloga da bi se mogla ostvariti nasledna prava, da bi se mogao zaključiti novi brak, da bi se regulisao status deteta koje je u međuvremenu rođeno, jer će se prema zakonskim odredbama kao otac deteta upisati muž majke deteta, bez obzira što je lice u tom trenutku nestalo i sasvim je izvesno da ne može biti otac deteta.

Pravni interes se može dokazati i od strane srodnika koji žele da ostvare neka od imovinskih prava, lica koja mogu da dokažu ostvarivanje prava iz radnog

¹⁵ Detaljnije o proglašenju nestalog lica za umrlo kod: Milan Počuča–Nebojša Šarkić: *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, op. cit., str. 120–126.

odnosa i sl. Obaveza je suda da po prijemu predloga na pogodan način proveri da li su ispunjene osnovne pretpostavke za pokretanje postupka. Dakle, ovde će sud na osnovu opšte poznatih činjenica ili procenom priloženih dokaza uz predlog proceniti da li ima barem osnova za pokretanje ovog postupka. U slučaju da na osnovu podataka i predloga ili izvršene procene utvrdi da postoje osnovne pretpostavke određiće nestalom licu staraoca i o tome obavestiti organ starateljstva ili će pak pozvati organ starateljstva da mu u određenom roku postavi staraoca za zastupanje u postupku. Staralac je dužan da prikupi dokaze o nestanku odnosno životu nestalog lica i da ih predloži sudu, a i sam sud će po službenoj dužnosti pribaviti izveštaj i dokaze radi utvrđivanja činjenica da li je nestalo lice umrlo ili je pak u životu.

Nakon sprovedene procedure sud će doneti rešenje o proglašenju nestalog lica za umrlo i isto rešenje će dostaviti matičaru radi upisa u matičnu knjigu umrlih. Obaveza je suda da ovakvo rešenje dostavi i organu starateljstva radi preduzimanja drugih radnji koje su u njegovoj nadležnosti.

Ovde, takođe, kao i u prethodnim postupcima nakon saznanja da je neko lice proglašeno za umrlo organ starateljstva ima obavezu da proveri da li postoji potreba za njegovim angažovanjem u pogledu zaštite prava najbližih srodnika lica koje je nestalo, a proglašeno za umrlo. Ovde pre svega mislimo na maloletnu decu, te je obaveza Centra da proveri da li postoji drugi roditelj, te da li je on u mogućnosti da vrši roditeljsko pravo. U slučaju da drugog roditelja nema, da je on nesposoban za vršenje roditeljskog prava ili da su pak oba roditelja proglašena za umrle, jer su istovremeno nastradali u nekom od mogućih događaja, dužnost je Centra da preduzme sve radnje koje se odnose na zaštitu dece koja dobijaju status dece bez roditeljskog staranja.

Obaveza Centra je takođe i da preduzima sve radnje u cilju zaštite imovine ovoga lica kako bi se ta imovina nestalog lica zaštitila do rešavanja pravne sudbine takve imovine. Centar može da pokrene postupak, te da privremenom merom traži zabranu raspolaganja imovine radi zaštita interesa maloletnih naslednika lica koje je proglašeno za umrlo ili radi drugih srodnika koji imaju pravo na zaštitu po osnovu naslednih prava ili izdržavanja (roditelji koji nemaju sredstava za život, bliski srodnici iz zakonskog kruga izdržavanja i sl.).

Zakon predviđa, ako se lice proglašeno za umrlo lično javi sudu, sud će pošto utvrdi njegov identitet bez daljeg postupka svoje rešenje u obrazloženju tog lica za umrlo ukinuti. Ako je po donošenju rešenja o proglašenju nestalog lica za umrlo sud na bilo koji način saznao da je nestalo lice živo po službenoj dužnosti pokrenuće i sprovesti postupak radi ukidanja tog rešenja. Sud će ovaj postupak sprovesti po predlogu organa ili lica koja su ovlašćeni za pokretanje postupka za proglašenje nestalog lica za umrlo.

U slučaju da se po donošenju rešenja o proglašenju nestalog lica za umro pouzdano sazna da je nestalo lice umrlo nekog drugog dana, a ne onog koji se po rešenju ima smatrati kao dan smrti, sud će na predlog svakog lica koje ima nepo-

sredni pravni interes i javnog tužioca, sprovesti postupak u pogledu ispravke datuma smrti i izmeniti svoje ranije rešenje. U slučaju da sud na osnovu izvedenih dokaza odbije predlog za ukidanje odnosno izmenu donetog rešenja o proglašenju nestalog lica za umrlo obavestiće o tome nadležni organ starateljstva. Sud koji raspravlja zaostavštinu biće takođe obavešten kao i organ koji vodi zemljišnu odnosno drugu javnu knjigu o evidenciji nepokretnosti radi brisanja izvršene zabeleške o postupku.

I ovde sa sigurnošću možemo reći da su ovlašćenja Centra za socijalni rad znatno kompleksnija od "uskog učestvovanja u postupku" odnosno nema obaveštenja o pokrenutom postupku za proglašenja nestalog lica za umrlo ili za utvrđivanje činjenice smrti. Dakle, Centar za socijalni rad ima i obavezu da preduzima zaštitne mere prema maloletnoj deci ovih lica, njihovoj imovini ili zaštiti drugih prava iz okvira svoje nadležnosti.

Produžetak roditeljskog prava. – Zakon o vanparničnom postupku posebnom glavom reguliše pitanje specifične životne situacije kada se produžava roditeljsko pravo. Prema važećim propisima u Republici Srbiji punoletstvo se stiče sa 18 godina života. Izuzetak od toga opšteg pravila postoji u slučaju kada se dete između 16 i 18 godine odlučuje za sklapanje braka i sud takođe u vanparničnom postupku daje saglasnost za ovakav čin. Odluka suda kojom se maloletnom licu daje saglasnost za sklapanje braka izjednačava se sa sticanjem pune poslovne sposobnosti. Čak i u slučaju da je kasnije takav brak razveden ili poništen jedanputa stečena puna poslovna sposobnost maloletniku ostaje.

Ovde, dakle, govorimo o životnoj i pravnoj situaciji kada je dete navršilo 18 godina i kada bi po prirodi stvari trebalo da stekne punu poslovnu sposobnost. Nažalost, postoje životne situacije u kojima lice koje je navršilo 18 godina života ne može da stekne punu poslovnu sposobnost jer se njegovo psihofizičko stanje ne može podvesti pod opšti režim lica koja imaju poslovnu sposobnost. Dakle, ovo lice zbog određenih psihofizičkih smetnji ne može u potpunosti samostalno da brine o sebi niti može da obavlja sve one funkcije, da donosi odluke ili da se brine o svojim pravima i interesima.

Da bi se izbegle eventualne zloupotrebe odnosno da bi se procedura potpuno ispoštovala zakonodavac je predvideo da odluku o produžetku roditeljskog prava donosi sud u vanparničnom postupku. Predlog za produžetak roditeljskog prava podnose lica koja imaju za to zakonom predviđena ovlašćenja: to su roditelj, odnosno roditelji koji vrše roditeljsko pravo što praktično znači da to ne mogu biti roditelji ili roditelji koji su lišeni roditeljskog prava, koji su se odrekli roditeljskog prava.¹⁶ Takođe, to može da bude i staralac ukoliko je dete u režimu

¹⁶ Organ starateljstva vrši preventivni i korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, kao i brigu o deci bez roditeljskog staranja. U postupku priznanja očinstva ako ni majka ni dete ne mogu dati saglasnost za priznavanje, saglasnost daje staratelj deteta uz prethodnu saglasnost organa starateljstva, član 50. Porodičnog zakona. Izjava o priznanju očinstva može se dati i pred organom starateljstva isto kao i pred matičarem, ili sudom.

zaštite dece bez roditeljskog staranja bez obzira na okolnost šta je sa njegovim roditeljima (nepoznati, umrli, lišeni poslovne sposobnosti, lišeni roditeljskog prava ili su se odrekli roditeljskog prava). Naš zakon predviđa "potpuno usvojenje" koje u potpunosti izjednačava lica koja su usvojila dete sa roditeljima.¹⁷ Dakle, pravno se čini nepotrebnim navođenje da identično pravo pripada i usvojiocima s obzirom na činjenicu da su oni u realizaciji prava u potpunosti izjednačeni sa roditeljima. Dakle usvojioci takođe kao roditelji mogu podneti predlog za produžetak roditeljskog prava.

Produžetak roditeljskog prava po pravilu ne mora trajati neograničeno već se može u postupku pred nadležnim vanparničnim sudom vratiti detetu pravo odnosno ukinuti produženo roditeljsko pravo. Procedura za produžetak roditeljskog prava odnosno prestanak produžetka roditeljskog prava u procesnom smislu reči izjednačava se sa procedurom za lišavanje poslovne sposobnosti punoletnog lica. Naime, postupak se pokreće pred sudom u vanparničnom postupku i obaveza je suda da obezbedi valjana dva nalaza lekara psihijatra na okolnost da li je dete koje treba da stekne punu poslovnu sposobnost u potpunosti duševno sposobno za rasuđivanje ili postoje određene smetnje u ovome procesu.

Dete u postupku za produžetak roditeljskog prava zastupa poseban staralac određen od strane suda ili organa starateljstva. Zakon je ovakvu odredbu predvideo da bi se izbegle eventualne zloupotrebe ili zlonamernosti od strane roditelja te da bi se obezbedila potpuna objektivnost u donošenju ove odluke.¹⁸ Činjenica da je nad detetom produženo roditeljsko pravo zapravo izjednačava se sa činjenicom da je neko lice lišeno poslovne sposobnosti. Ova ograničenja mogu biti izuzetno značajna ne samo u imovinskom smislu već i u pogledu ostvarivanja prava na školovanje, na slobodno kretanje i putovanje, prava na zdravstvenu zaštitu i sl.¹⁹

U slučajevima da je došlo do poboljšanja zdravstvenog stanja maloletnika, na njegov zahtev, na zahtev roditelja, Centra za socijalni rad ili drugih lica koja dokažu pravni interes može se pokrenuti postupak za prestanak produžetka rodi-

---

¹⁷ Presuda o poništenju usvojenja dostavlja se organu starateljstva pred kojim je zasnovano usvojenje, na osnovu čega organ starateljstva donosi rešenje o poništenju rešenja o novom upisu rođenja, član 276. PZ.

¹⁸ Po tužbi za zaštitu prava deteta organ starateljstva ima aktivnu legitimaciju. Dete koje navršava deset godina ima pravo da u slučaju suprotnih interesa sa svojim zakonskim zastupnikom od organa starateljstva zatraži postavljenje kolizijskog staratelja. Sve dečije, zdravstvene i obrazovne ustanove, pravosudni i drugi državni organi imaju pravo i dužnost da o razlozima za zaštitu prava deteta obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva, član 263. PZ. Sud je dužan da zatraži nalaz i stručno mišljenje od organa starateljstva ili druge specijalizovane ustanove pre nego što donese odluku o zaštiti prava deteta ili u vršenju odnosno lišenju roditeljskog prava.

¹⁹ Organ starateljstva daje saglasnost za raspolaganje imovinom nepokretnom i pokretnom velike vrednosti roditeljima maloletnog deteta, kao i detetu koje je navršilo 14 godina života, član 64. PZ. Organ starateljstva ima važnu ulogu u postupku posredovanja u sporu za poništenje i razvod braka, jer će sud najčešće upravo njemu poveriti postupak posredovanja.

teljskog prava. Odluku sud donosi na identičan način tako što utvrdi opšte zdravstveno stanje sada punoletnog lica nad kojim je produženo roditeljsko pravo. Sud će svoju odluku bazirati na mišljenju dva lekara psihijatra koja će utvrditi da li su prestali razlozi za produžetak roditeljskog prava odnosno za ograničavanje poslovne sposobnosti maloletnika.

Iako zakonodavac nije predvideo životne situacije, na osnovu teorijskih znanja možemo pouzdano predvideti šta se dešava u situaciji kada su roditelji koji su dobili status produženog roditeljskog staranja nad maloletnikom faktički onemogućeni da više vrše roditeljsko pravo. To može da bude smrt ovih lica, to može da bude gubitak poslovne sposobnosti, to može da bude situacija u kojoj Centar za socijalni rad proceni da oni više ne mogu da vrše roditeljsko pravo ili da to roditeljsko pravo ne vrše kvalitetno. U svim ovim slučajevima doći će do promene lica koja vrše ulogu zaštite maloletnika. Naime, ukoliko su roditelji ili roditelji deteta nad kojim je produženo roditeljsko pravo umrli ili je nastupio drugi od navedenih razloga u kome oni više ne mogu vršiti roditeljsko pravo, obaveza je centra da obezbedi detetu drugo lice koje će imati ulogu staratelja nad punoletnim licem. Sud ovde nema nikakvu ulogu, već će se procedura zamene produženog roditeljskog prava u pravni status starateljstva nad punoletnim licem obaviti u proceduri rada centara za socijalni rad.

Davanje dozvole za stupanje u brak. – Glava šesta Zakona o vanparničnom postupku posvećena je obavezi suda da raspravi pitanje davanja dozvole za stupanje u brak maloletnog ili maloletnih lica. Naime, naš Zakon o porodičnim odnosima predvideo je kao opšti rok za mogućnost sklapanja braka navršenih 18 godina. Pored drugih uslova punoletstvo je obavezan uslov za sklapanje braka, te matičar ne može sklopiti brak ukoliko jedan ili oba buduća supružnika ne ispunjavaju ove uslove.

Izuzetno ukoliko se radi o licima starijim od 16 godina do navršenih 18 godina matičar može uputiti buduće supružnike da svoje pravo ostvare pred sudom. Sud će u vanparničnom postupku odlučiti o tome da li se maloletniku ili maloletnicima može dati pomenuta dozvola za sklapanje braka na osnovu koje će oni nakon toga u zakonom predviđenom postupku pred matičarom sklopiti brak.

U postupku donošenja odluke o davanju saglasnosti za sklapanje braka maloletnika sud je u obavezi da proveriti okolnosti pod kojima je došlo do podnošenja zahteva za sklapanje braka. Sud će najpre proveriti da li postoji stvarna volja budućih supružnika, te da li je ta volja "ozbiljna" i "samostalna". Sud će takođe pribaviti mišljenje Centra za socijalni rad na okolnost opštih uslova života, okolnosti življenja budućih supružnika i druge relevantne činjenice koje su od važnosti za donošenje odluke. Sud takođe može obaviti razgovor i pribaviti mišljenje roditelja ili staratelja lica koja žele da zaključe brak. Ipak za donošenje odluke suda relevantna je činjenica koju će izneti veštak psihijatar ili psiholog na okolnost da li su budući supružnici odnosno jedan od njih u stanju da shvati značaj i posledice donete odluke. Dakle, dominantan uticaj na donošenje odluke svakako ima mišlje-

nje lekara ili psihologa mada će sud prilikom procenjivanja svih okolnosti naročito ceniti i opšte okolnosti u kojima je odluka o zaključivanju braka maloletnika doneta, te okolnosti u kojima će se taj brak kasnije odvijati.

Iako ne daje nikakvo detaljnije objašnjenje o kakvoj se pravnoj situaciji zapravo radi član 82. u stavu 5. predviđa samo da: kada su zajednički predlog podneli usvojilac i usvojenik sud će prethodno pribaviti mišljenje organa starateljstva". Dakle, ova nedovoljno jasna odredba sa teorijskog stanovišta može se objasniti na sledeći način. Porodični zakon zabranjuje sklapanje braka između usvojioca i usvojenika. Izuzetno ovakav brak se može dozvoliti po odluci suda ako za to postoje izuzetno opravdani razlozi. Ove zahteve takođe raspravlja sud u vanparničnom postupku te se oni izjednačavaju sa dozvolom za sklapanje braka maloletnika.

Dakle, zakonodavac je propustio da makar posebnim članom uredi ovo retko i specifično pitanje ali koje može imati itekako veliki značaj u praksi. Naime, izuzetno može da dođe do zbližavanja između usvojioca i usvojenika koje bi rezultiralo i njihovom eventualnom željom za sklapanje braka. Ipak takav postupak je atipičan, te se za to mora najpre izvršiti provera da li ne postoji neki od zakonskih razloga koji bi rezultirao zabranom sklapanja ovakvog braka odnosno da li postoje opravdani razlozi za sklapanje braka. Takođe na bazi opšte teorijskih znanja možemo pretpostaviti da će i ovde sud izvršiti procenu na bazi stručnog mišljenja psihijatra odnosno psihologa kako je i zašto došlo do želje za sklapanjem ovakvog braka.

Uloga organa starateljstva u oba navedena slučaja bilo da se radi o braku maloletnika ili braku koji žele da zaključe staralac i njegov šticećenik, svodi se na stručnu procenu objektiviziranih okolnosti u kojima su budući supružnici živeli do donošenja odluke, koji su motivi za donošenje odluke, kakve bi bile eventualne posledice tako sklopljenog braka, te da li postoji neki od zakonom predviđenih razloga u vidu bračnih smetnji, bračnih zabrana ili naprosto štetnosti posledica tako sklopljenog braka za maloletnika odnosno šticećenika.²⁰

ZAKLJUČAK

Na bazi svega iznetog možemo slobodno konstatovati da je ogroman značaj i izuzetna uloga centara za socijalni rad. Oni su sasvim sigurno dominantan državni organ u zaštiti prava iz porodično-pravne materije. Centri za socijalni rad imaju izuzetno disperzivnu funkciju koja podrazumeva upravni nadzor ali i učesće u brojnim sudskim postupcima radi ostvarivanja zaštite prava, pre svega maloletnih lica, ali i drugih lica koje organi starateljstva moraju štiti u toku postupka (deca bez roditeljskog staranja, maloletni šticećenici, lica lišena poslovne sposobno-

---

²⁰ O tome detaljnije kod Milan Počuča, Nebojša Šarkić: *Porodično pravo i porodičnopravna zaštita*, Pravni fakultet Univerziteta Union, JP "Službeni glasnik", Beograd, 2012, str. 336–349.

sti, lica kojima su određeni privremeni zastupnici, deca sa poremećajima u ponašanju, deca sa poremećajima u zdravstvenom stanju, samohrani roditelji i sl.

U zavisnosti od svojih ovlašćenja Centar za socijalni rad pribegava ostvarivanju svojih funkcija u dva osnovna pravca. Kao što smo videli jedan je upravni, dok je drugi sudski. U upravnom postupku ostvaruju se brojna prava koja se uglavnom odnose na postupke zaštite dece bez roditeljskog staranja, dok se u sudskim postupcima uređuju sva druga pitanja koja se odnose na utvrđivanje i osporavanje očinstva i materinstva, položaj dece bez roditeljskog staranja, korektivni i preventivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, izdržavanja i drugi imovinski sporovi i sl.

Dr NEBOJŠA ŠARKIĆ, LL.D.,

Professor, Faculty of Law, University Union, Belgrade

MILAN POČUČA, LL.D.,

Professor, Faculty of Law, University Business Academy, Novi Sad

POWERS OF THE CENTER FOR SOCIAL WORK IN THE FAMILY LEGAL MATTERS

Summary

Centers for Social Work are the basic institutions of professional work when it comes to the field of social protection. Besides doing work concerning social protection, these centres are also covering significant part of jobs from the field of family law protection. While carrying out delegated tasks centers appear in administrative, civil, non-litigation and enforcement proceedings. Procedural position of social work centers in extrajudicial proceedings, shortcomings of the Extrajudicial proceedings Law and proposing new legislation in this area, are issues the authors address in this paper.